

УДК 378:[316.344.42:328](477)“1990/1994”

Михайличенко Д.Ю.
Харківський національний економічний університет

КВАЛІФІКАЦІЙНА НЕДОСТАТНІСТЬ: ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ ДЕПУТАТСЬКОГО КОРПУСУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 1990 – 1994 рр.

Розглядається рівень освітньої підготовки депутатського корпусу Верховної Ради України першого скликання (1990 – 1994 рр.). На основі зведених даних та аналізу розподілень за низкою ознак (регіон, тип навчального закладу, кар’єри, ін.) робляться висновки щодо низького кваліфікаційного рівня депутатського загалу, що є наслідком радянської системи освіти та соціальних пріоритетів.

Ключові слова: вища освіта, пострадянські трансформації, Верховна Рада, депутатський корпус, політична еліта, Україна.

Михайличенко Д.Ю.

КВАЛИФИКАЦИОННАЯ НЕДОСТАТОЧНОСТЬ: ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ УРОВЕНЬ ДЕПУТАТСКОГО КОРПУСА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА УКРАИНЫ 1990 – 1994 гг.

Рассматривается уровень образовательной подготовки депутатов Верховной Рады Украины первого созыва (1990 – 1994 гг.). На основе сводных данных и анализа распределений (по признакам региона, типа учебного заведения, карьеры, др.) делаются выводы о наличии острого дефицита квалификации в депутатском сообществе, что было следствием советской системы образования и социальных приоритетов.

Ключевые слова: высшее образование, постсоветские трансформации, Верховная Рада, депутатский корпус, политическая элита, Украина.

Mykhajlychenko D.

QUALIFYING INADEQUACY: EDUCATIONAL LEVEL OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE DEPUTIES (1990 – 1994)

In the article the educational level, and, in broader sense, the intellectual formation of the Ukrainian parliament (1990 – 1994) members is analyzed. Basing on aggregated data and using distributions of different criterions (e.g. region, higher school and career types) the author makes conclusions about acute shortage of schooling and professional eligibility of deputies that was an effect of Soviet educational and career system.

Key words: higher education, post-soviet transformations, Ukraine, Verkhovna Rada, deputies, élite.

Метою даного дослідження є встановити, яке місце займала вища освіта в українському суспільстві перехідної доби початку 1990-х рр. Зокрема, яку роль вона відігравала в „елітогенезі” – становленні еліти незалежної української держави.

З цією метою було проаналізовано інформацію щодо освітнього та, у ширшому сенсі, загального кваліфікаційного рівня депутатів Верховної Ради першого скликання 1990–1994 рр. Цей вибір не є випадковим, а зумовлений особливою

роллю, яку відігравав перший національний парламент.

ВРУ першого скликання була першим, і, можливо, єдиним за новітню історію України випадком формування складу Ради на основі виборів, які відповідали критеріям класичної представницької демократії. Вибори були вільними, рівними, таємними, загальними, конкурентними. Вони відбувалися за умов широкої свободи слова періоду гласності. Вага Верховної Ради у політичній системі країни була надзвичайно високою. Вплив КПУ, що раніше мала монополію на владу, швидко зменшувався. 30 серпня 1991 р. її діяльність була заборонена. Інші партії

та громадські об'єднання переживали лише своє становлення. Їхній вплив, за винятком, із застереженнями, НРУ, у політично неструктурованому суспільстві був низьким. Поряд із Президентом, ВРУ виявлялася єдиним легітимним органом державної влади, який користувався суспільною довірою. У переломний момент й у перехідному суспільстві Раді належало визначати курс становлення новоутвореної держави та ухвалювати доленосні закони перших років незалежності.

ВРУ була головною дискусійною площадкою країни. Засідання Ради, які транслювалися у прямому ефірі національним радіо та телебаченням, справляли безпосередній вплив на громадську думку. Так чи інакше, особисті погляди, думки, переконання депутатів отримували великий суспільний резонанс. Наступними роками депутатський корпус Ради став одним із джерел рекрутування нової політичної, управлінської, економічної еліти країни.

Слід наголосити, що у реаліях початку 1990-х рр. депутати не могли спиратися на сформовану мережу незалежних експертно-аналітичних центрів або бути репрезентантами позиції, яка вироблялася політичною партією. Вільні вибори були проведені

раніше, ніж структурувалося суспільство та набула виразних обрисів партійна система.

Наскільки депутатський корпус об'єктивно відповідав потребам моменту? Яким був рівень його кваліфікації, чи навіть інтелектуальної компетенції? У роботі автор виходить із „романтичного” припущення, що вільний вибір українського народу мав привести до влади компетентних людей, які належать до його моральної та інтелектуальної еліти. Можна припустити, що у складі парламенту буде більшою, ніж у середньому у суспільстві, питома вага людей із університетською освітою, та людей, які мають фах, досвід та ерудицію, достатні для дієвої орієнтації у складних процесах суспільного розвитку.

Основою для аналізу є біографічні дані щодо 475 депутатів. Джерелом інформації є база даних депутатів всіх скликань офіційного сайту ВРУ [1], доповнена доступними відомостями з біографічних довідників, інтерв'ю, некрологів та ін. Дані згруповані у таблицю, із достатньою повнотою (табл. 1). Групування надало можливість аналізувати дані у розрізах віку, походження, регіону, вузу, типів освіти та кар'єри.

Таблиця 1.

Повнота даних, що піддавалися аналізу

Показник	Наявні відомості	
	од.	%
Виборчий округ	475	100
Рік народження	475	100
Місце народження	468	99
Навчальний заклад, де було отримано освіту	453	95
Рік отримання базової вищої або середньої спеціальної освіти	443	93
Форма освіти (денна, вечірня, заочна)	443	93
Спеціальність (для вищої освіти)	453	100
Науковий ступінь (за наявності)	77	100
Етапи кар'єрного зростання	466	98

Склад Ради був дійсно народним. Переважна більшість депутатів походила з України та якнайчастіше обиралися до парламенту у тому регіоні, де були

народжені (табл. 2). Серед тих 20%, що народилися поза межами республіки великою була питома вага етнічних українців.

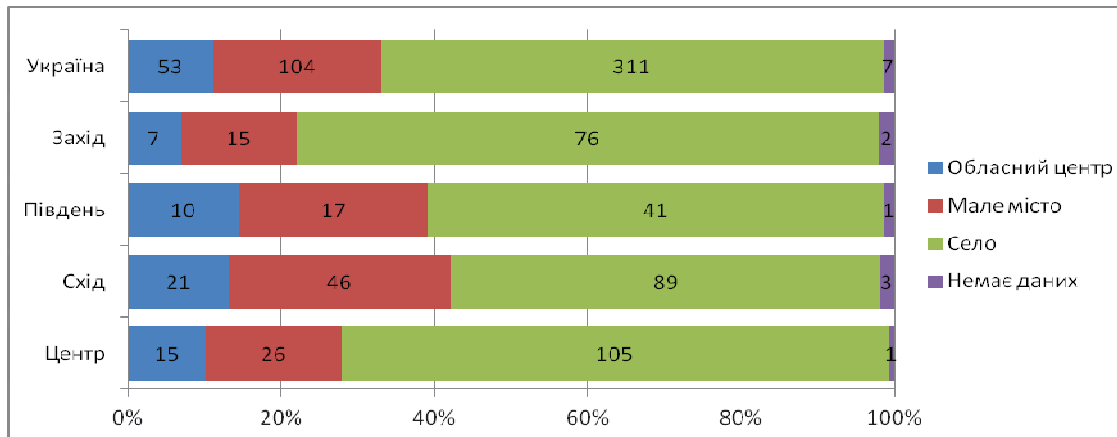
Таблиця 2.

Питома вага збігів, %

Регіон	область народження / область балотування	регіон народження / регіон балотування	Питома вага уродженців України
Захід	57%	83%	94%
Південь	31%	40%	58%
Схід	55%	62%	73%
Центр	47%	68%	84%
Україна	50%	65%	80%

Переважає більшість депутатів є вихідцями із сіл та малих міст (рис. 3). Питома вага народжених у обласних центрах у обраних в жодному регіоні не досягає 20%.

Рис. 3. Розподіл депутатів за місцем народження у розрізі регіонів балотування

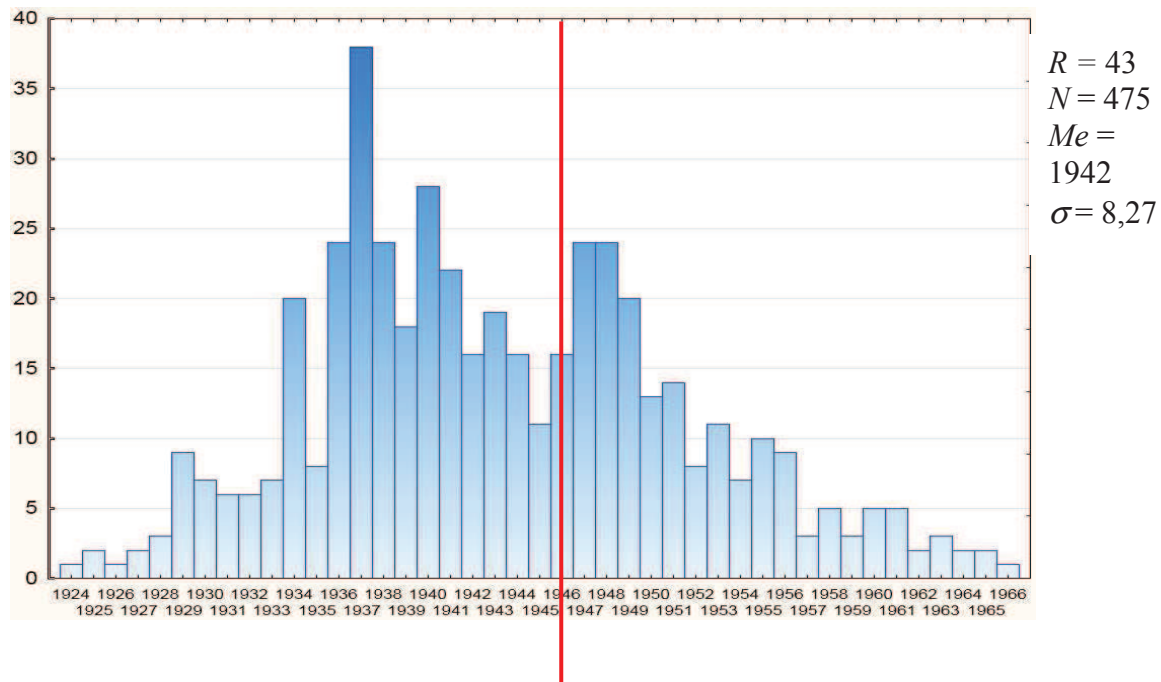
На рис. 4 представлений розподіл депутатів за роком народження. Він близький до нормального із відхиленнями, переважно зумовленими загальною демографічною динамікою країни. Спираючись на властивості нормального розподілу, та виділивши ту частину сукупності, яка лежить у межах одного стандартного відхилення від медіани та охоплює понад $\frac{2}{3}$ загалу випадків, можна запропонувати динамічне визначення покоління. У такому вигляді, покоління має тривалість близько 17 років. У складі парламенту переважає покоління людей, народжених у передвоєнні та післявоєнні 1934 – 1950 рр. та присутні „хвости” старшого (1924–1933 рр.) та молодшого (1951–1966 рр.) поколінь. За будь-якого

підходу, ми розглядаємо велике радянське покоління 1924–1966 рр.

За роком отримання очної вищої освіти, „освітні покоління” будуть мати такий вигляд (рис. 5): парламентарі навчалися у 1944–1988 рр., при цьому більше $\frac{2}{3}$ з них у 1958 – 1976 рр.

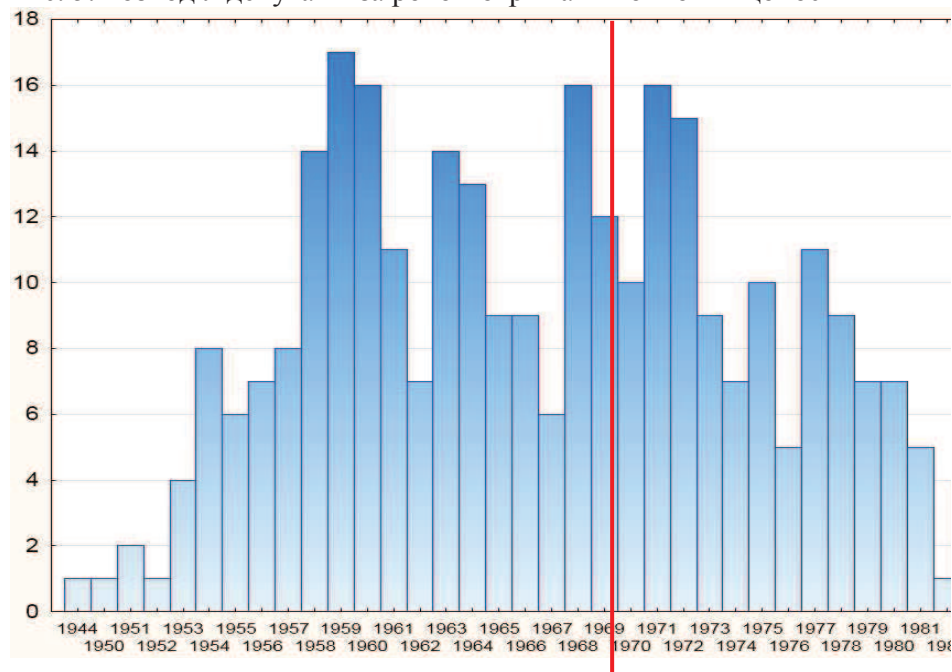
Усі 475 депутатів отримали освіту у СРСР у час, коли радянська система освіти повністю сформувалася. Отже, аналіз їхньої інтелектуальної формації потребує розуміння особливостей радянської освітньої моделі. Зокрема, це стосується дієвості різних форм вищої освіти (вечірньої, заочної), ефективності другої вищої освіти, значення наукових ступенів, місця різних вузів у негласному рейтингу якості освіти.

Рис. 4. Розподіл депутатів за роком народження

1924 – 1933 pp.	1934 – 1950 pp.	1951 – 1966 pp.
44	341	90
9%	72%	19%

Рис. 5. Розподіл депутатів за роком отримання очної вищої освіти

1944 – 1957 pp.	1958 – 1976 pp.	1977 – 1988 pp.
38	216	53
12%	70%	17%

У 1960-ті на початку 1970-х рр. контингенти вечірніх і заочних відділень вузів бурхливо зростали. Щонайменше 115 депутатів отримали вищу освіту саме цим шляхом.

Проблема дієвості вечірнього та заочного навчання викликала жваву дискусію ще у роки запровадження у СРСР таких форм вищої освіти. На початку 1930-х рр. відомість отримали „три закони сприйняття” американського інженера-педагога Сполдінга: якість навчання студента-заочника залежить від його власного бажання, практичної необхідності у навчанні та почуття задоволення від його результатів [2, с.112]. Інакше кажучи, від мотивації. У вітчизняних реаліях найчастіше такою мотивацією могла бути необхідність виконати формальні посадові вимоги для підвищення по службі. З тих 49 депутатів, щодо яких є дані щодо року отримання заочної (вечірньої) освіти, 41 отримали її будучи у віці більше 25 років та мали постійне робоче місце. За здійсненими у 1930-ті рр. розрахунками, працюючий та одружений студент міг приділяти навчанню не більше як 1,5 годин на день. Тоді як студент денної форми навчання був зайнятий до 6 – 8 і більше годин на день [3, с.38]. У наявності наочна диспропорція можливостей.

Аналіз зарубіжного досвіду вказував, що заочна освіта може бути ефективною лише за умов спирання на індивідуалізовані програми підготовки [3, с.38]. Але створення стенографічних бюро для переписки з учнями, видання спеціальних посібників, залучення до викладання кваліфікованих методистів, розробка індивідуальних навчальних планів і т. ін. робили справу заочної освіти непростою та недешевою. Навіть за найкращих умов у країнах Заходу заочна освіта не завжди прирівнювалася до очної. У Росії до 1917 р. якість екстернату оцінювалася на засадах загального екзамену із загальними вимогами для усіх студентів. Все це суперечило провідним ідеям, на яких заочна та вечірня освіта запроваджувалася у СРСР – дешевизні та масовості, „валовому” підходу до підготовки спеціалістів доби індустріалізації. Як наслідок, у СРСР заочна та вечірня освіти швидко набули характеру освіти „light” із заниженими вимогами.

Виходячи з таких міркувань, депутати, що отримали вищу освіту за вечірньою або заочною формами, виділяються в окрему групу. Припускається, що реальний кваліфікаційний рівень більшості з них,

вірогідно, відповідає середній спеціальній освіті.

Аналогічні за змістом зауваження можна виказати і щодо другої вищої освіти, отриманої у спеціальних закладах підвищення кваліфікації для керівних працівників. Це Вищі партійні школи (52 випадки), Академія суспільних наук при ЦК КПРС (25), Академія народного господарства при РМ СРСР (3). За загальним враженням, дієво підвищували освітній рівень вони у поодиноких випадках (напр., О.О.Мороз, який у 1983 р. з відзнакою закінчив ВПШ при ЦК КПУ).

Наукові ступені мали 77 депутатів: 34 обранця мали науковий ступень у галузі технічних, аграрних, природничих наук і медицині, 8 – у галузях гуманітарного знання, 23 – в економіці, 5 були правознавцями та 6 спеціалізувалися у науках про суспільство. На відміну від американської освітньої моделі, у СРСР ступінь кандидата наук не входив як вищий рівень до єдиної кваліфікаційної рамки чи системи академічних рівнів. Де факто, його присудження було лише визнанням наукових досягнень пошукача в окремій галузі наук чи мистецтв. Іншими словами, мова йшла про поглиблення спеціалізації, набутої раніше.

Наведені застереження змушують зосередити увагу на базову освіту, яка й мала провідне значення для інтелектуальної формації індивіда. Як правило, такою слід вважати очну освіту, отриману у вищому за рівнем, з наявних, навчальних закладів, які закінчила людина.

Як їх ранжувати? Навряд чи виділення двох (середні та вищі) рівнів буде достатнім.

У СРСР не існувало репрезентативних рейтингів вузів. Неявно вважалося, що радянські вузи надають усім студентам стандартно якісну освіту. Найбільш загальну розбивку вузів на класи можна надати, враховуючи низку ознак щодо авторитету, наявного реєр-ефекту, змістовної частини навчання та масштабу діяльності. Це величина вузу, його універсальність, академічні традиції, розвинуті наукові школи та зв'язок з дослідницькими програмами, фундаментальні спеціальності підготовки, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу. Зокрема, наявність великої наукової бібліотеки. За таким розсудом, виділялися такі групи навчальних закладів:

- А - університети, що із заснуванням рейтингу ARWU були до нього включені;
- Б - провідні університети (колишні „імператорські”), Московська духовна академія;
- В - інші університети, розміщені в обласних центрах;
- Г - політехнічні інститути, засновані до 1917 р., та провідні у галузі вищі школи (КНЕУ, Дніпропетровський металургійний інститут та ін.);
- Д - великі галузеві вузи;
- Е - дрібні галузеві вузи, у т.ч. педагогічні, сільськогосподарські, медичні інститути;
- Ж - вищі військові училища та училища МВС;
- З - технікуми;
- І - професійно-технічні, ремісничі училища, школи.

Проведене групування (табл. 6) вказує на велику питому вагу депутатів, які отримали вищу освіту у закладах, віднесених до групи „Е”. За радянською традицією вони вважаються вищими. Але, за низкою ознак, а саме: вузький профіль підготовки, слабкий зв’язок навчання та науково-дослідної діяльності, вони найчастіше є більш близькими до середньої спеціальної освіти – до технікумів, із дещо розтягнутими у часі та обсязі навчальними планами. У системі військової освіти вони найбільш відповідали б вищим училищам. У США функції закладів такого типу виконує професійний коледж. Неявно, цю обставину відображала радянська статистика. При порівнянні статистичних показників радянської освіти із США використовувалося групування „вищі та середні спеціальні заклади”. Сумніви щодо доцільності кваліфікувати різні типи радянських інститутів як вузи висловлювалися у советологічній літературі. Наприклад, авторитетний дослідник радянських еліт Дж. Армстронг пропонував

не відносити до вищої освіти сільськогосподарські вузи [4, р.10].

Вказану тенденцію посилює виділення категорії депутатів із неочними формами навчання (табл. 7).

Важко не згадати оцінку, надану російським дослідником радянських еліт С.В. Волковим: „Характерною рисою радянської дійсності була прогресуюча профанація інтелектуальної праці й освіти як такої. У сферу розумової праці включалися професії і заняття, які навряд чи мають до неї відношення. Плодилася маса посад, які нібито вимагають заміщення особами з вищою і середньою спеціальною освітою, що породжувало помилкове „замовлення” системі освіти” [5, с.62].

Питома вага депутатів із університетською освітою є на диво малою – 19%. У числі вузів, які були *alma mater* для депутатського корпусу, що розглядається (табл. 8), Одеський університет представлений 9 депутатами, а Харківський – 7 (!).

Таблиця 6.

Розподіл депутатів за типом навчального закладу (всі форми навчання)

	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	І	Всього
Схід	1	9	10	21	30	69	5	7	7	159
Захід	1	32	2	13	7	41	3	0	1	100
Центр	1	18	1	21	23	74	5	1	3	147
Південь	0	11	4	2	10	37	3	0	2	68
Україна	3	70	17	57	70	221	16	8	13	475

Таблиця 7.

Розподіл депутатів за типом навчального закладу (із виділенням неочних форм навчання)

	А	Б	В	Г	Д	Е	А – Е заочна та вечірня форми	А – Е не встанов- лена форма	Ж	З	І	Всього
Захід	1	28	2	6	5	20	23	12	2	0	1	100
Південь	0	9	2	1	4	32	13	3	3	0	2	69
Схід	1	7	5	19	16	47	37	8	5	7	7	159
Центр	1	14	0	14	12	46	42	9	5	1	3	147
Україна	3	58	9	40	37	145	115	32	15	8	13	475

Таблиця 8.

Розподіл депутатів, що отримали вищу освіту, за навчальними закладами

Львівський державний університет ім. І.Франка	30
Українська сільськогосподарська академія	22
Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка	21
Донецький політехнічний інститут	13
Львівський політехнічний інститут	13
Київський політехнічний інститут	11
Дніпропетровський сільськогосподарський інститут	10
Білоцерківський сільськогосподарський інститут	9
Уманський сільськогосподарський інститут ім. О.М.Горького	9
Одеський державний університет імені І.І.Мечникова	9
Криворізький гірничорудний інститут	8
Харківський політехнічний інститут ім. В.І. Леніна	8
Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут	7
Мелітопольський інститут механізації і електрифікації сільського господарства	7
Дніпропетровський металургійний інститут	7
Харківський державний університет ім. О.М.Горького	7
Львівський сільськогосподарський інститут	6
Кримський сільськогосподарський інститут імені М.І.Калініна	6
Одеський політехнічний інститут	5
Ворошиловградський машинобудівний інститут	5
Комунарський гірничо-металургійний інститут	5
Київський технологічний інститут легкої промисловості	5
Інші (4 – 1)	230

Більше половини обранців із вищою освітою мали фах інженерів, агрономів і медиків (45%, 17% та 5%). Фах у галузях суспільних наук, економіки та управління, правознавства мали лише 60 депутатів (13%) (рис. 9). Серед 16 депутатів з військовою

освітою лише 4 (Духов, Стрельников, Стус, Толубко) належали до вищого командного складу й закінчили Академію Генерального штабу ЗС СРСР.

Рис. 9. Розподіл депутатів, які мали вищу освіту (всі форми), за спеціальностями

Ситуація має суттєві відмінності у регіональному розрізі. Якщо порівняти представництво Заходу та Сходу країни, серед депутатів, обраних від Західного регіону, у 2,8 разів більша питома вага людей із університетською освітою (досягає 34%). Питома вага інженерів та агрономів у представництві Західного регіону у 1,8 та 1,6 разів менша за Схід, проте, у 4 рази більше представників гуманітарних наук і мистецтв, у 2 рази – соціальних наук. Простежується

величезна роль Львівського університету, випускниками якого були 27 (зі 100) представників Західного регіону. Роль інших провідних університетів у „своїх” регіонах (ХДУ на Сході, ОДУ на Півдні) є незрівнянно меншою (табл. 10). Зважаючи на виразний „регіоналізм” депутатського корпусу (табл. 2), слід було очікувати високої питомої ваги випускників провідного у регіоні університету серед обраних у відповідному регіоні депутатів.

Таблиця 10.

Місце провідних університетів у списку вузів, ранжованих за кількістю депутатів, що є їх випускниками та обрані від відповідного регіону

Регіон	Кількість випускників провідного університету серед депутатів обраних від регіону		Місце провідного університету за кількістю депутатів-випускників серед інших вищих навч. закладів	Вуз - лідер за кількістю депутатів від регіону - випускників серед інших навч. закладів
	депутатів	%		
Захід	27	27	1	Львівський державний університет
Південь	6	9	1	Одеський державний університет
Схід	6	4	5	Донецький політехнічний інститут
Центр	12	8	2	Українська сільськогосподарська академія

Для розгляду кваліфікаційного складу депутатського корпусу у розрізі кар'єр було проведено формалізування етапів їхньої трудової біографії. Варіативність таких виявилася невеликою. Найбільш часто зустрічалися праця на посадах робітничих, інженерно-технічних, професійних (найбільш часто – лікаря, вчителя, юриста, військового та ін.), викладача та науковця, а також – різного роду керівні адміністративно-господарчі посади у виробничому секторі, державному управлінні та апараті

правлячої партії. Після формалізування, будувалися кар'єрні ланцюжки, що могли бути піддані аналізу.

Найбільш типовою серед депутатів виявилася „партійно-господарча” кар'єра. У її випадку трудовий шлях як правило розпочинався на виробництві, після закінчення вищого навчального закладу людина отримувала інженерну посаду. Далі слідували посади у партійному (комсомольському) апараті, господарстві або місцевому самоврядуванні – наскільки словосполучення

чення „місцеве самоврядування” є коректним для радянського часу, – у різних комбінаціях. Етапи партійної кар’єри є щонайменш у 170 депутатів, етапи партійно-господарчої кар’єри – у 56. Такими є біографії майбутніх провідних політиків української держави Л.Д. Кучми, П.І. Лазаренка, В.П. Пустовойтенка.

Як можна зробити висновок за даними таблиці 11, депутати, що розвивали вказані типи кар’єр, частіше за загал отримували освіту у вузах групи „Е”. Значно менше серед них випускників університетів. Але більше людей із не-очними формами освіти

– 36% проти 24% у загалу Ради. Динаміку, що демонструється табл. 10, важко назвати інакше як проявом горезвісного „негативного відбору” [5, с.66]. Аналогічні тенденції щодо радянської адміністративної еліти – надзвичайно висока питома вага людей з інженерною та агрономічною освітою [6, р.156] та надзвичайно низька з правознавчою [4, р.16] – були відзначені у 1960-ті рр. Ф.Стюартом та Дж. Армстронгом на прикладі досліджень біографій перших секретарів обкомів КПРС.

Таблиця 11.

Розподіл депутатів за кар’єрами та типами навчальних закладів, які вони закінчували

	Питома вага у цілому складі Ради, %	з наявним етапом „партійної” кар’єри		з наявним етапом адміністративно-господарчої кар’єри		з наявними етапами партійної та адміністративно-господарчої кар’єр	
		депутатів	%	депутатів	%	депутатів	%
А	< 1	-	-	-	-	-	-
Б	15	15	9	-	-	-	-
В	4	6	4	3	2	2	4
Г	12	15	9	23	15	4	7
Д	15	30	18	32	20	12	21
Е	47	98	58	99	63	38	68
Ж	3	4	2	1	1	-	-
З	2	1	1	-	-	-	-
І	3	1	1	-	-	-	-
А-І	100	170	100	158	100	56	100

Загалом сукупний освітній портрет депутата Верховної Ради першого скликання найчастіше вимальовується як виходець із села чи малого міста із інженерною, або іншою спеціалізованою освітою, яку він отримав у невеликому галузевому вузі.

Кваліфікаційний склад Ради відбивав загальну тенденцію радянського суспільства: перенасиченість підготовленими виконавцями середньої ланки з середньою та вищою спеціальною освітою на фоні гострого дефіциту спеціалістів вищої кваліфікації. Депутатський корпус Ради виявлявся лише „клоном” українського соціуму. Кваліфікаційний склад парламенту є випадковим і не містить слідів будь-якого позитивного відбору. Навіть гірше, – є свідчення відбору негативного, чим повторювалися тенденції, відзначені щодо радянських адміністративних еліт 1960-х – 1970-х рр. Швидко запровадження формальних механізмів представницької демократії не привело, із

деякими нюансами у Західному регіоні, до відбору лідерів, які належали б до гіпотетичної інтелектуальної еліти нації.

Освітнє обличчя парламенту мимоволі ставить питання про підготовленість депутатів до критичного сприйняття незвичних вчень і концепцій, що буруном впадали на переломі 1990-х рр. на ідеологічно стерильне радянське ідейне середовище. Певна інтелектуальна формація депутатського корпусу вочевидь робила проблематичною його здатність зорієнтуватися у неоднозначних тенденціях світового розвитку. Також, як і робити самостійні, інтелектуально відповідальні рішення. Простіше кажучи, підвищувалася вірогідність нав’язування вищому представницькому органу влади дискурсу ззовні.

Не будемо переоцінювати радянський університет, що сформувався за наслідками революційних трансформацій 1920–1930-х рр. та був далеким від академічних

стандартів як дорадянського минулого, так і провідних світових освітянських зразків. Тим не менше можна припустити, що кваліфікаційна перевага депутатів Західного регіону країни була одним із чинників, який дозволив нав'язати Раді на початку 1990-х рр. певний дискурс. Депутати інших регіонів, навіть якщо формальна більшість із них („група 239”) не поділяли ідейних симпатій своїх національно орієнтованих колег, чи могли у своїй більшості бути здатними концептуально й аргументовано сформулювати протилежну позицію ?

ЛІТЕРАТУРА

1. Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/DEPUTAT1/spisok1.htm>
2. Хавкина Л. Заочное обучение за рубежом / Л.Б. Хавкина // Высшая техническая школа. –

Декабрь 1934 . – № 4. – С. 107 -118.

3. Измайльская В. Заочное повышение квалификации ИТР / В.Измайльская // Высшая техническая школа. – Декабрь 1934. – № 4. – С. 35 -42.
4. Armstrong J. Tsarist and Soviet Elite Administrators / John A. Armstrong // Slavic Review. – Vol. 31, No. 1 (Mar., 1972). – pp. 1-28.
5. Волков С. О судьбе образованного сословия в России и перспективах его восстановления / С.В. Волков // Интеллигенция в условиях общественной нестабильности; [под ред. А. И. Студеникина]. – М.: Эдиториал УРСС, 1996. – С. 54 -70.
6. Stewart Ph. D. Political power in the Soviet Union; a study of decision-making in Stalingrad / Ph. D. Stewart – Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1968. – xvii, 227 p.

УДК 32.019.5

Полянська В.Ю.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МОДА ЯК ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Розглядаються проблеми моди та модних феноменів у сфері політичної культури та політичної свідомості. Аналізується функціональна специфіка моди як феномена політичної культури та політичної естетики.

Ключові слова: політична мода, модний стандарт в політиці, політична культура, естетика політичних відносин, модна поведінка в політиці, політичні інститути

Полянская В.Ю.

МОДА КАК ПОЛИТИКО-КУЛЬТУРНЫЙ И ПОЛИТИКО-ЭСТЕТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Рассматриваются проблемы моды и модных феноменов в сфере политической культуры и политического сознания. Анализируется функциональная специфика моды как феномена политической культуры и политической эстетики.

Ключевые слова: политическая мода, модный стандарт в политике, политическая культура, эстетика политических отношений, модное поведение в политике, политические институты